

Les Esglésies d'Arbeca

Pec a mi és molt gratificant parlar de la història del Poble d'Arbeca, però em fa por de no saber-ho explicar prou bé. De totes maneres, espero que allò que us pagui dir us agradi i us serveixi per conèixer una mica més el nostre Poble i així ja em donaré per satisfet.

Avui solament em referiré a les esglésies que hi havia a Arbeca durant la primera meitat del segle XVII, més ben dit fins la Guerra dels Segadors: 1640-1652.

Us imagineu avui Arbeca amb 5 esglésies? Doncs bé, va haver una època en què Arbeca, dins al Poble, les va tenir.

Quin poble més bonic que tindríem avui!! Però per desgràcia les malrites guerres ens les han destrossades totes. La Guerra dels Segadors va ser la pitjor.

Arbeca mai més va ser aquell Poble admirat que, amb el Castell per senyera, era envejat per tothom. Cal recordar que tots els visitants de les rodalies i els forasters que venien d'arreu del Principat que havien bocabadats en veure el Castell magnífic amb les cinc torres majestuoses, les 365 finestres amb ses reixes darrades i tota la vila que l'envoltava; i així, en tornar al seu lloc d'origen i explicar el que havien vist, no trobaven paraules suficients per descriure tanta riquesa; amb el que els seus convisitats, profanant-se d'ells, els deien "sembla que vinguis d'Arbeca". I és que Arbeca durant els segles XVI i XVII va ser un poble esplendorós.

Les Esglésies d'Arbeca

Bé, anem amb les esglésies, si bé ens perdem en la història, i encara que tot és molt interessant, no parlaríem del tema que

Avui Arbeca sols té una església dins la vila, en els segles emmentats tenia Arbeca 5 esglésies:

- La Parròquia de Sant Jaume, al Castell.
- Santa Llúcia, on hi ha l'Església actual.
- Sant Joan del Fossar, on hi ha la Cava de la Vila.
- La Capella de la Verge Maria, al carrer de les Pregaries.
- L'Església Nova, entre el portal de Sant Joan i la muralla.

Església de Sant Jaume

L'Església de Sant Jaume del Castell, sens dubte genda de la cova de Sant Jaume, seria del segle X. No té cap llegenda, però sí té el nom dels protagonistes: Sabelia filla del alcaide moro del Castell d'Arbeca i Amadís fill de Xecid, alcaide moro de Prades. Convertits al cristianisme tots dos, ella va anar ser segons la llegenda, els fundadors de l'església de Sant Jaume.

El primer document escrit que hi ha d'aquesta església, és de l'any 1325, i entre altres coses diu: "demano abe meum marmesors, que velen potestat de donar les meves ciutats d'Arbeca i poguer colocar un presbiter per a que canti els Sants Oficis a Sant Jaume, per sempre més".

Jesús Elies Capdevila

Les Esglésies d'Arbeca

Per a mi és molt gratificant parlar de la història del Poble d'Arbeca, però em fa por de no saber-ho explicar prou bé. De totes maneres, espero que allò que us pugui dir us agradi i us serveixi per conèixer una mica més el nostre Poble i així ja em donaré per satisfet.

Avui solament em referiré a les esglésies que hi havia a Arbeca durant la primera meitat del segle XVII, més ben dit fins la Guerra dels Segadors: 1640-1652.

Us imagineu avui Arbeca amb 5 esglésies? Doncs bé, va haver una època en què Arbeca, dins al Poble, les va tenir.

Quin poble més bonic que tindriem avui!! Però per desgràcia les maleïdes guerres ens les han destrossades totes. La Guerra dels Segadors va ser la pitjor.

Arbeca mai més va ser aquell Poble admirat que, amb el Castell per senyera, era envejat per tothom. Cal recordar que tots els visitants de les rodalies i els forasters que venien d'arreu del Principat quedaven bocabadats en veure el Castell magnífic amb les cinc torres majestuosos, les 365 finestres amb ses reixes daurades i tota la vila que l'envoltava; i així, en tornar al seu lloc d'origen i explicar el que havien vist, no trobaven paraules suficients per descriure tanta riquesa; amb el que els seus convilatans, mofant-se d'ells, els deien: "sembla que vinguis d'Arbeca". I és que Arbeca durant els segles XV – XVI i primera meitat del XVII era un poble esplendorós.

Bé, anem amb les esglésies, sinó ens perdríem en la història, i encara que tot és molt interessant, no parlariem del tema que avui hem escollit.

Avui Arbeca sols té una església dins la vila, en els segles esmentats tenia Arbeca 5 esglésies:

- La Parròquia de Sant Jaume, al Castell.
- Santa Llúcia, on hi ha l'Església actual.
- Sant Joan del Fossar, on hi ha la Casa de la Vila.
- La Capella de la Verge Maria, al carrer de les Pregàries.
- L'Església Nova, entre el portal de Sant Joan i la muralla.

Església de Sant Jaume

L'Església de Sant Jaume del Castell, sens dubte era la més antiga. Segons la bonica llegenda de la cova de Sant Jaume, seria del segle X. No explicaré la llegenda, però si que us donaré el nom dels protagonistes: *Sabeiha* filla del alcaide moro del Castell d'Arbeca i *Ismael* fill de *Yecid*, alcaide moro de Prades. Convertits al cristianisme tots dos, ells varen ser segons la llegenda, els fundadors de l'església de Sant Jaume.

El primer document escrit que hi ha d'aquesta església, és de l'any 1225, i entre altres coses diu: "*demano als meus marmesors, que tenen potestat de donar les meves eixides d'Arbeca i poguer colocar un presbiter per a que canti els Sants Oficis a Sant Jaume, per sempre més*".

Aquest és un testament que fa Guillem de Roca, i com hem dit abans és de l'any 1225.

De com era aquesta Església, no tenim gaires detalls, però amb tota seguretat crec que hauria d'ésser petita i sens dubte servia de parròquia. El primer document que tenim com a tal és de 1307. En ell la Sra. Del Castell, Na Berenguera d'Anglesola, encarrega als seus marmesors la construcció d'una capella dedicada a Sant Nicolau, en l'església parroquial del Castell.

Aquesta església no deuria complir les condicions suficients per al poble que anava creixent, i en l'any 1456, segons un document que hi ha a l'arxiu de la parròquia, es consagra la nova església el 12 de juliol. La consagra el Bisbe de Nivona. Com és natural estava dedicada a Sant Jaume Apòstol.

L'Any 1491 i el 1504, el Duc de Cardona, obté permès i llicència del Vicari General de la Diòcesi de Tarragona, per construir dos capelles, altar i retaule. (No he trobat a qui estaven dedicats).

Sabem que hi havia un altar dedicat a Sant Sebastià, altre dedicat a Ntra. Sra. Baix la Tribuneta, amb títol de Benifet.

I l'altar que més hem conegut, per haver arribat fins als nostres dies, encara que molt mal-mès, és l'altar del Sant sepulcre, o com és més conegut entre els arbecquins, l'altar de Les Maries. És un altar de pedra del país. Sempre havíem sentit a dir que era d'una sola peça, però ara que he tingut el goig de poder afilerar les pedres trobades dintre una sepultura de l'església a la qual s'hi tiraren el 1936, després d'haver-lo fet mil bocins, he pogut constatar que eren set els blocs de pedra que formaven tot l'altar. El que si és tot un bloc de pedra, és la mesa de l'altar i el Crist jaient. Una pedra d'uns dos metres de llarg per un d'ample.

Aquest altar és d'estil renaixement i probablement fou fet per F. Montehermoso, escultor burgalès que a principis del 1500 treballava a Arbeca.

Aquest altar era la peça més preuada com a obra d'art que teníem a Arbeca.

Hi ha un document trobat a l'arxiu dels Medinaceli a Sevilla, que ens dóna algun detall d'aquesta església, el document és de 1631, i diu així: "*..dentro del castillo está emplazada la Iglesia Parroquial bajo la advocación de Santiago...en la cual Iglesia hay dos tribunas, una a la parte del Evangelio y otra al lado de la epístola, ésta más acostada al altar...*". D'aquesta tribuna o cor, els Ducs de Cardona oïen la Santa Missa i demás Oficis religiosos.

Em va xocar quan vaig anar a Cardona a visitar la Col·legiata de Sant Vicens, en pujar al cor de l'església, hi ha un rètol que diu: "escales que puguen a la tribuna". Anys enrera, en les notes històriques de l'Escut, hi havia trobat les obres que s'havien fet a la tribuna, i em feien ballar el cap perquè no sabia on podien localitzar-se.

Des dels anys 1615 al 1622, al Castell d'Arbeca es feu moltes obres.

Diu l'arxiver dels Medinaceli, que durant aquests anys, el Duc Enric d'Aragó i Folch de Cardona, es va gastar uns 34.000 ducats d'or. Tota una fortuna. Es veu que els diners anaven tan a dojo, que els que dirigien les obres es van untar els dits. Doncs bé, el Duc al veure que li havien marxat tants de diners, va promoure un procés per esbrinar com s'havien gastat. I gràcies a les notes tretes del procés i les declaracions dels mestres de cases, fusters i ferrers sobre els fraus comesos en les obres del Castell, hem pogut trobar coses interessants sobre l'església parroquial.

Tinc set notes molt curioses, i les transcriuré tal i com l'arxiver de Sevilla les envia a en Josep Mª Sans i Gené.

La primera diu: "*Preu fet del aposento de la iglesia. Aposento de damunt lo portal de la Iglesia*". En aquest no hi consta el preu que va costar.

La segona diu: "*150 libras a mestre Josep Borjada de Lérida, por el destajo de mudar el campanario de encima la Iglesia, donde estaba, al baluarte del cubo, y hacer una alcoba con una rexa*".

La tercera diu: "*40 libras a maestro Julián (maestro de obras de la Iglesia Mayor de Lérida), por el destajo de hacer una tribuna en la galeria que sale al altar Mayor*".

La quarta diu: "*21 libras por el destajo a Enrique Julián de hacer una Capilla dentro la sobredicha tribuna*". En aquest hi ha la data de 4 de maig de 1622.

La cinquena diu: "*26 libras a Tomás Miró herrero de la vila de Arbeca, por cuatro rexuelas que se pusieron en el pasadizo de la torre de las damas. Tres rexuelas que salen a la torre, otra que sale a la Iglesia, la cual està en la alcoba*". Aquesta alcoba es la que donava a l'Església des d'on oïen la santa Missa. Aquest està datat a 27 de juny de 1622.

La sisena diu: "*26 libras pagadas a Francisco Campaña, pintor de la ciudad de Lérida, por pintar y dorar cinco rexas de azul y oro. Tres en la galeria alta, una en la tribuna de la Iglesia, otra en la alcoba que da al coro de la Iglesia*".

I la setena diu: "*81 libras y cuatro sueldos a mestre Enrique Ferrer cerrajero de la ciudad de Lérida, por una rexa para la tribuna de la Iglesia*". Aquest està datat al 10 d'octubre de 1622.

Fotografia de l'altar.

Aquesta Església sabem que era petita, però al seu interior esdevingueren fets importants. Sens dubte aquí fou batejat Joan March, fundador de l'Escolania de Montserrat. Sor Joana Fornés fundadora de les germanes Terciàries de Sant Francesc. Aquí també varen rebre les aigües baptismals, Enric i Lluís de Cardona i Enriquez, Cardenal l'un i Arquebisbe l'altre. A més de molts fills il·lustres de la Casa de Cardona que avui per manca de documentació no ho puc assegurar. Sí la residència principal dels Cardona, durant quasi 250 anys va ser Arbeca, és lògic pensar que tots els membres de dita casa nascuts al Castell fossin batejats a la Parròquia de Sant Jaume.

L'any 1513 va morir al castell el Primer Duc de Cardona. Al 1557 hi mor la Sra. Duquessa, Na Guiomar, degut a la Pesta. El 1601 morí el Duc Dídac Folch de Cardona. En els funerals celebrats a Arbeca, van assistir 80 capellans, amb l'escola de música de la catedral de Lleida.

El 10 d'abril de 1558 arribà al Castell el Rei Felip II, s'hostatjà fins el dia 13. És possible que, essent tant religiós com era, fes alguna visita a l'església.

La destrucció definitiva de l'església parroquial va ser durant la Guerra de Successió, contra Felip V. Hi ha un document de la casa Baget (aquesta família fou la tesorera dels Medinaceli a Arbeca), de 1715, que diu, entre altres coses: *"Ha padecido casi una total ruina dicho castillo, pues segun dixo un comandante de las tropas del Rey, que Dios guarde, tuvo orden de bolarlo, como efectivamente, mandó hacer seis minas o fornillos que bolaron la Torre Maestra, las demás minas no hicieron más que abrir portillos en los fundamentos de las paredes, quedó arroinada la Iglesia Parroquial que estaba dentro del Castillo..."*

A partir d'aquesta data, Arbeca es quedà sense església Parroquial, serà Santa Llúcia la que farà de Parròquia.

Església de Santa Llúcia

Aquesta església, situada dins el recinte de l'actual església, ocupava una part de l'actual Altar del Sagrat Cor fins a l'altar de la Puríssima. Una part de l'altar de la Puríssima i l'altar del Roser formaven la placeta de Santa Llúcia. La zona que ocupen l'altar de Sant Josep i el dels Sants Metges era el carrer Fortí, que enllaçava amb l'actual carrer del Roser, i que era conegut com a carrer de Dalt. El carrer de baix era el carrer actual de l'Abadia.

Els primers documents que parlen de Santa Llúcia són de 1375. És en un testament de Folch Oliver, en ell mana que es faci un Benefici o Capellania en honor del Beat Pere Anton, confessor en l'església de la Beata Llúcia i de la Beata Maria Magdalena, i a més, un altar sota la volta en direcció del portal de dita capella.

L'Estil de la capella, sens dubte, era gòtic, ja que els documents que parlen d'aquesta capella són del final del segle XIV, encara que l'església probablement es construís molt abans.

En un altre document de 1574, se'ns parla de la firma d'unes capitulacions entre els procuradors de la Confraria de la verge del Roser, representats pel Batlle Pere Antoni Ros, i el mestre fuster de Montblanc Jaume Briansó, per tal de fer l'obra d'un retaule i un reixat a la capella de la Verge del Roser a l'església de Santa Llúcia.

En aquesta església hi havia quatre capelles:

- Capella del Sant Crist i Sant Nom de Jesús.
- Capella de Nostra Senyora del roser, Sant Bertomeu i Santa Bàrbara.
- Capella de Sant Saldoni i Sant Ermenter i Sant Antoni de Pàdua.
- Capella de Sant Abdó i Sant Senén.

La Capella dels Sants Saldoni i Ermenter procedia de l'hospital derruït durant la Guerra dels Segadors.

Santa Llúcia durant les guerres feia d'Església Parroquial perquè l'església del Castell restava tancada.

En aquesta església s'hi enterraven els vicaris i els beneficiats. Els Rectors s'enterraven a l'església del Castell. També s'enterraven a Santa Llúcia alguns donzells i persones d'alta nissaga que a la seva mort es trobaven al servei dels Ducs de Cardona, com l'il·lustre Marc Antoni Aldana, cavaller de la ciutat de Tortosa, el 31 de setembre de 1590. El 28 de juliol fou enterrat l'il·lustre senyor Antón de Vilalta, donzell. I d'altres.

En aquesta església hi tenien la seva sepultura varies famílies d'Arbeca com els Soldevila, Alvareda, Esqué...

Pocs detalls més conec d'aquesta església, més ben dit n'hi ha un: El campanar que tenim avui dia, la part de les escales, era de l'antic campanar de Santa Llúcia. Són 50 escales.

En el dibuix que fa Sebastià de Pontaud del Castell a la part del poble hi dibuixa l'església amb un campanar molt esvelt. Pot ser que les escales que avui es conserven, no siguin totes les que tenia el campanar.

Passada la Guerra dels Segadors, degut al mal estat en que quedà l'església del castell va fer les funcions de Parròquia fins que l'any 1682 comença a desplomar-se i el 1683 es pren el determini d'enderrocar-la i fer una església nova i molt més gran i així suplir totes les altres que la guerra havia destruït.

Església de Sant Joan del Fossar

Aquesta església era la capella del fossar o cementiri. Aquest abarcava de Cal Colom fins a Ca la Glòria (Antic Hospital). I per darrera arribava fins la placeta de serveis socials.

A quin lloc estaria l'església? Jo crec que devia d'ésser, aproximadament, on hi ha la seu actual dels jubilats. I dic això, perquè en el document de l'església nova, la situa aprop d'aquesta.

No era massa gran. Aproximadament com la capella del cementiri que tenim avui dia.

L'estil de la capella jo diria que era gòtica per quant a partir del 1300 surt en diferents documents. Concretament en 1324 s'hi funda un Benifet. Generalment els cementiris, durant l'e-

dat mitjana es construeixen al costat de l'església, però com que la parròquia és dins del castell, el cementiri es construeix fora, el més aprop possible.

Rellegint la conferència d'en Llorens Rubió, sobre la història de l'església d'Arbeca, diu que l'any 1654 es va reparar el cementiri i més avall que es va reconstruir. Possiblement de la mateixa manera que durant la Guerra dels Segadors, Arbeca fou pràcticament destruïda, la capella de Sant Joan no quedaria menys mal parada que la resta del Poble, i més encara essent tan aprop del Castell.

Tal com era al principi o reconstruïda, arribà fins al febrer de l'any 1839, en que l'altar de Sant Joan i demés imatges foren traslladades a l'església parroquial, el motiu? La Guerra Carlina. El cementiri havia de fer de muralla i així es van acabar uns 650 anys de guardar les despulles dels nostres avantpassats.

Dins l'església, hi havia algunes tombes on hi eren enterrades les famílies que hi tenien el lloc reservat.

L'Església Nova

D'aquesta església en Llorens Rubió ens va donar alguna petita referència, més, sense poder assegurar res per manca de documentació. Però ara sí que hem trobat un document que ens confirma la seva construcció.

Primerament faré referència del document de l'any 1606 en que, entre altres coses, la Sra. Duquesa diu: "*E mes donar licencia, permis i facultat de fer Iglesia nova en dita vila per cuant la que vull yes es xica segons la número de poblats que te dita vila. Plau a sa excia. Ques fasa dita Iglesia ab que no puga comensar la obra, sino en lo lloc y part on dirà Sa Excia.*" Aquest document està firmat a Barcelona el 10 d'agost de 1606.

Josep Mª Sans i Gené, en un document que havia llegit en casa de mossèn Josep Mª Abelló, confirma que el 14 de maig de 1612 es posa la primera pedra, essent rector Pau Albareda.

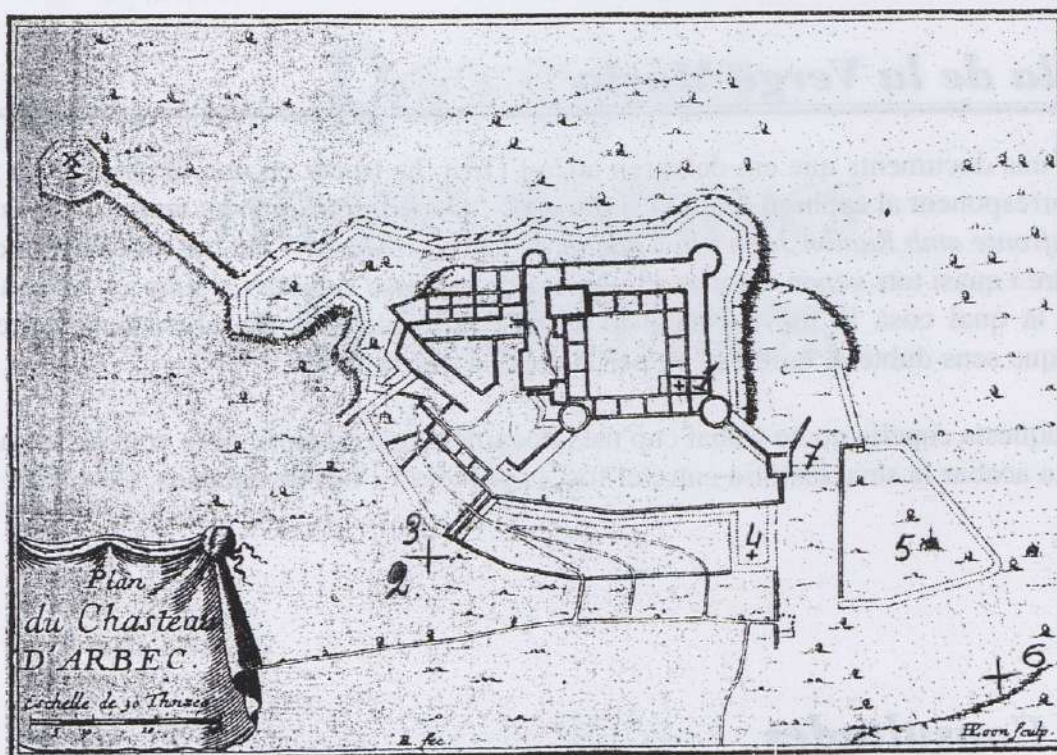
Buscant en els meus apunts que havia fet de quan estudiava al seminari de Tarragona, (tenia 17 anys, poques ganes de mirar les matemàtiques i molts mixonets al cap sobre la història). Era molt amic del seminarista que ajudava a l'arxiver i per tres vegades vaig poder entrar en l'Arxiu Diocesà. Doncs bé, en un punt he trobat: "*Foli 171 de dit Llibre. Asi apareixen los comptes se gasten de la fabrica de la Iglesia que la vila a determinat fer y los diners que son entrats en los llibres de la Claveria de la Iglesia comensats als 2 de giner de 1613 y lo primer Clavari es Joan Giner proconsul y los diners que li son entrats en son llibre se mostren en altra part. He sabut que als 14 de Maig de 1612 ques posa la primera pedra de la Iglesia se plegá en lo plat y a la hora de la Misa, dotse lliures y vuit sous*".

Les obres no deuriem anar massa depressa en quant en altre document de 1622, trobat per Sans Gené, en un Arxiu Notarial de Tarragona, per cert molt interessant, se'ns dona el lloc on es construïa. Diu així: "*Que la dita Universitat i singulars principals meus, para proseguir i continuar l'obra de la fàbrica de l'esglesia parroquial que nomenen nova de la vila d'Arbeca, que amb llicencia i permís a voluntat del dit Excm. Sr. Duc, senyor seu natural van començar a cons-*

truir i edificar fora, però junt al portal de sant Joan i lloc aprop del cementiri i de la capella de Sant Joan de la mateixa vila. Mai ha existit lloc en la Parroquial de Sant Jaume, construïda e incorporada al seu castell, puig es petita, per lo cual hi poden cabre pocs parroquians. Cuant commemoren los de dita Universitat com tot lo poble cristià, diuen que per celebrar i veure els oficis canònics, es molt laboriós e incòmodo pujar-hi. Als malalts e impeditos els es impossible. I per aquesta gravíssima i urgentíssima causa, son necessaries 8.000 lliures barcelonesses...”

Les obres feia deu anys que estaven començades. Quelcom haurien construït, i encara els mancaven 8.000 lliures. L'església actual, construïda seixanta anys més tard, va costar unes 5.000 lliures, i això que és el doble de gran que l'església que volen fer. Aquesta església d'haver-se acabat i les guerres no ens l'haguessin malmès, hagués pogut ser molt majestuosa.

Quin conjunt arquitectònic tindria avui Arbeca!! Os imagineu aquesta plaça? A la part del nord: el majestuós Castell. A Orient: l'Església nova. A Ponent: l'Església de Santa Llúcia amb el campanar i a Migdia: les cases del carrer de Sant Joan, i un tros del carrer de Dalt. En aquest carrer hi havia la Abadia, i algunes cases importants d'Arbeca. És el carrer que més va rebre en la guerra.

Plan du Chateau d'Arbec

1: Església de Sant Jaume del Castell, 2: Església de Santa Llúcia. 3: Campanar de Santa Llúcia i ara de la Parròquia. 4: Església Nova. 5: Sant Joan del Fossar. 6: Capella de la Verge Maria. 7: Torre del Cubo on s'instal·là el Campanar.

Arbeca en aquesta època a l'ombra dels Cardona era un poble ric. La plaça del Mercat, es deia la Plaça Nova i les cases només arribaven a la altura del forn de Dalt, avui, Cal Ramon del Pixell.

Segons el plànol que feu Sebastià de Pontaud, ingenier francès, del Castell, fins arribar al carrer de Sant Joan; el tros de l'església i un tros de muralla, ho assenyala amb un traç diferent, i jo interpreto com si estés en obres, o simplement no estava acabat.

En parlar de les obres que varen fer a l'església del Castell, deia "que varen pagar 150 lliures a Josep Borjada per canviar el campanar de damunt l'església on estava, a la torre del cubo". Aquesta torre es trobava en pujar les escales que van a les escoles, al costat dels dipòsits. Era quadrada amb forma de "cubo". Avui es veu un tros de paret que dóna la impressió d'haver-se tapat una portalada. Aquí arrencava la paret de la torre. A principis de segle encara es conservava un tros de paret. D'aquesta manera quedava gairebé al costat de l'Església nova i s'estalviaven de fer-ne un de nou.

Avui no conec res més que faci relació d'aquesta església, però sóc de la opinió, que degut a la guerra, no solament no es va acabar, sinó que les forces atacants del Castell d'una i altra banda la van acabar de malmetre. I si és que en quedà res, no es van atrevir a tornar-la a refer al mateix lloc, i es decidí de fer-la dins el poble per més seguretat.

He estat als baixos de Cal Pio, a la part del darrera hi ha un pilar d'un metre d'amplada que forma part d'una paret. Jo m'atreveria a dir que era part dels solaments d'aquesta església.

Capella de la Verge Maria

En uns documents que em deixaren a Ca l'Orrit, he trobat en una descripció de finques i corrals, corresponent al capbreu de 1517, i diu així: "*Guillem Ballester te un freginal darrera los corrals i afronte amb Ramon Joan i la Capella de la Verge Maria*". He buscat tots els veïns d'un costat i altre i quasi tots venen a donar a l'aigüera de la Bassa Bovera i alguns a l'Arrabal de Sant Joan. Per la qual cosa la meva conclusió és que probablement fos ubicada al carrer de les Pregàries que sens dubte el nom l'hi ve per la capella que hi havia.

D'aquesta capella no he trobat cap més document que en parli, però com les demés esglésies, deuria acabar la seva història entre el foc, la pólvora i l'odi de catalans, castellans i francesos.

Fonts Consultades

- Arxiu Parroquial d'Arbeca.
- Arxiu Diocesà de Tarragona.
- Arxiu Casa Orrit.
- Arxiu Casa Baget.
- Història i record d'en Josep Mª Sans i Gené i Antoni Pau.
- L'Escut 1923-1926.
- Història de l'Església de Sant Jaume, de Llorens Rubió Baget.